

НАЦИЯТА И ДЪРЖАВАТА В ЕПОХА НА ДИНАМИЧНИ ПРОМЕНИ

Владко Иванов, Гергана Кресналийска

THE NATION AND THE STATE IN EPOCH OF DYNAMIC CHANGES

Vladko Ivanov, Gergana Kresnaliyska

Резюме: Настоящата статия е опит за преосмисляне на представата за държавата и нацията в епохата на динамични промени, предизвикани от пандемията от COVID-19 и от войната в Украйна. Нейната цел е да анализира и оцени доколко познаваме и прилагаме принципите на държавното управление в условията на преход към ново състояние на света. Това състояние е дефинирано чрез епохата и ситуацията - продукт на обстоятелствата и управлението. Авторите правят редица предложения относно принципите на държавното управление и насоките за управленско мислене и поведение. Очертават се някои тенденции и предизвикателства в условията на бързо променящата се среда на сигурност. В този контекст, авторите предполагат оптимизиране на Общата политика за сигурност и отбрана на Европейския съюз.

Ключови думи: управление, нация, държава, епоха, сигурност

Summary: This article is an attempt to rethink the notion of the state and the nation in the epoch of dynamic changes, caused by the COVID-19 pandemic and the war in Ukraine. Its goal is to analyze and evaluate how well we know and apply the principles of governance in the conditions of transition to a new state of the world. This condition is defined by the epoch and the situation – a product of circumstances and governance. The authors make a number of suggestions regarding the principles of governance and the guidelines for managerial thinking and behavior. Some trends and challenges in the rapidly changing security environment are outlined. In this context, the authors suppose optimizing the Common Security and Defence Policy of the European Union.

Keywords: governance, nation, state, epoch, security

УВОД

Тридесет години след „Желязната завеса“ Европа живя в относителен комфорт. Миграционните вълни след арабските революции, терористичната активност и икономическата криза (2008 г.) не се оказаха фактори, които да подскажат на елита, че идва епоха на глобални промени.

Така се стигна до две безпрецедентни предизвикателства пред националната сигурност и държавното управление, които вече се открояват доста отчетливо.

Първо, върху държавното управление, националната и международната сигурност силно влияние оказа пандемията от COVID-19¹. Второ, през 2022 г. центърът на Европа стана арена на въоръжен конфликт – събитие, което никой не очакваше в такива мащаби. Непознатото и неочакваното трудно подлежат на въздействие, и понастоящем светът прави усилия да преодолее последствията от тях. В този контекст важна роля ще имат бързите промени в стратегическия мениджмънт, качеството на стратегическото мислене и управлението на риска в сигурността².

Целта на настоящото научно изследване е да анализира и оцени доколко познаваме и прилагаме принципите на държавното управление и националната сигурност в условията на преход към ново състояние на света.

1. НАЦИЯТА И ДЪРЖАВАТА КАТО ДИНАМИЧНИ УПРАВЛЯЕМИ СИСТЕМИ

Предизвикателство към установения световен ред след края на Студената война, се оказа „новата война”, чиято основна черта е асиметричният характер на бойните стратегии на участниците в нея (Иванов, 2008, с. 25-28). Така започна и конфликтът около Украйна, който прерасна в пълномащабна война на територията на една от най-големите държави в Европа и предизвика не само региона, но и света. Както посочва С. Стойков (2022): „И отново най-гръмкият език, на който се изясняват отношенията в системата за международна сигурност, след ненаучените уроци от две световни и една студена война, е езикът на силата.” (с. 59). Интересен прочит на процесите в международните отношения, оказващи огромно влияние върху света и международната сигурност, прави Вл. Бабанов (2021, с. 40-41).

Според автори, като Г. Бахчеванов (2007): „Проблемът за поведението на държавите в новата глобална среда е комплексен и съдържа в себе си няколко отделни проблема: икономическа и политическа стабилност, съхранение на институцията националната държава, суверенитет и национална сигурност.” (с. 4).

---

¹ За повече информация относно ефектите на пандемията от COVID-19, вж. Бабанов, Вл. & Насева, Йо. (Септември 2022). Ефекти от пандемията от COVID-19 върху националната и международна сигурност. *Право, Политика, Администрация*, 9(2), 1-7. <https://rajournal.swu.bg/>

² За повече информация относно важната роля на управлението на риска в сигурността, вж. Stoykov, S. (2019). Risk management as a strategic management element in the security system. *International Conference on Creative Business for Smart and Sustainable Growth, CreBUS 2019, March 2019*, Article number 8840098, Category number CFP19U17-ART; Code 152084. DOI: 10.1109/CREBUS.2019.8840098

Понятия като „управление”, „нация”, „държава”, „епоха” в условията на устойчив световен ред се възприемат като статични величини, но новата ситуация в света изисква преосмисляне на визиите в по-различен, дори екстремен вариант.

Вариантите според някои автори като Вл. Иванов (2011), в това отношение, са няколко (с. 12 и с. 34).

Можем да възприемем подходите на кибернетиката, която търси всеобщите принципи на съществуването и управлението и акцентира върху управлението на технологичните системи, контролирани с информация.

Социалното управление винаги се насочва към живите, интелигентни обществени системи и отношения. То е разположено между философските и математическите модели и използва постиженията на всички науки, за да създаде своя теоретична и приложна постановка за поведение в условията на ситуационни промени. Можем да отбележим, че винаги е имало автори и школи, които изтъкват обективни и субективни феномени, системи и измерения, за които хората дори не предполагат (Толбот, 2003)³.

Общо погледнато, човешкото управление във всички сфери, почти винаги води до социални конфликти и екологични катастрофи, които са много по-чести и разрушителни от природните.

Например, една ядрена война ще унищожи човечеството, а Втората световна война (1939 г. – 1945 г.) погуби хора и нанесе щети в цял свят, несравними с природните бедствия през двете хилядолетия сл. Хр. Поради това, когато твърдим, че „Правото е система от задължителни (и принудителни) изпълнително-разпоредителни дейности, които се осъществяват с методите на властта”, а властта *de facto* е държавата, ние трябва да имаме предвид и предупреждението, което е известно от древността: „Само слабите се стремят към порядък. Силните владеят хаоса.“

Т.е., независимо от достиженията, живите социални системи често остават извън възможностите на управлението и контрола, за да се следва предвидимост и прогрес. Ако беше вярно обратното, сега светът щеше да бъде подреден по схемите на императори, диктатори или мечтатели. Те, от своя страна, щяха да роботизират поведението на хората или да ги вкарат в щастлив холивудски сценарий.

Трудно е да кажем какво бихме избрали – детайлна предвидимост или романтичен хаос. На този етап приемаме, че светът на живите системи съществува едновременно в собствен и обективен сценарий,

---

³ Една парадигма за холографския свят представена от Толбот, М. набира все по-голяма популярност сред научните среди. За повече информация, вж. Толбот, М. (2003). *Холографската вселена*. Изток-Запад.

подреден непонятно като Вселената. Той непрекъснато се разгадава, за да се получат предимства в управлението.

По този начин животът се превръща в състезание и ето, че в уредена и спокойна Европа, то започва отново, с войната в Украйна на 24 февруари 2022 г.

Тази нова ситуация (вероятно начало на нова световна епоха) изисква да се подготвим за изпитания и жертви. Нейният ход ще е съвсем различен от предвидимите цикли на Слънчевата система или на Галактиката.

Европейският съюз, неговите нации и държави са социално-политически системи, които имат силен субективен, личностен и социален компонент, могат да формират самостоятелно познание, самоуправление и поведение, независимо от методите на официалното управленско въздействие.

Т.е., те не винаги вървят по сценария на институциите, които понякога не са достатъчно ефективни.

В определени случаи вярното е тъкмо обратното – държавата е начало на спасителната политика. Днес имаме нова ситуация - Общата политика за сигурност и отбрана (ОПСО) на Европейския съюз е поставена между два могъщи фактора – НАТО и Русия, представени като водещи сили на Запада и Изтока. Десетки държави и нации, разположени на разломната линия между тези две системи изпитват трудности при формирането на поведение, което ще им осигури икономически комфорт и демократично функциониране в разделящата се Евр-Азия. В много случаи, ще се налага сложно съгласуване между институциите на властта и различните социални групи, на които се базира националното единство.

Нацията в много отношения е система, която не съвпада с измеренията и целите на държавата. Със своите народности, психически и социални феномени, тя е относително самостоятелна система, със свой път през еволюцията.

Основата на нацията е народността, която формира контурите си векове преди да се конструира държавата като оръдие на власт и управление. Пример за тази двойственост, за която говори подробно Кисинджър (2002, с. 155, с. 177, с. 179 и с. 183), е Турция – държавното ръководство дълго я ориентираше към европейските ценности, но народът битуваше в Азия и тази тенденция изглежда надделява. Народността и нацията, като живи системи, произвеждат такова количество и качество на поведение, че могат да преминават през ситуациите и епохите с цената на огромни загуби, да оцеляват и да живеят своя субективен живот сред океан от обективни предизвикателства и директни съперници.

Тежко на управляващи, които подценяват народността и нацията, защото формите на управление са временни, а властовите постове имат кратък мандат.

Народът е вечен субект, жива, самоуправляваща се конструкция със собствена гравитация. Никой не може да оспори това. Дори малкият народ на Унгария оцеля в хилядолетията в средата на Европа и премина през резки обрати от религиозен, институционален и геополитически характер. Факт – народопсихологията и езикът на унгарците и днес са обективния фундамент на държавата.

Примерът с Унгария не е единствен и показва, че когато нацията и държавата създават едно органично тяло, това гарантира възход и може да прерасне в Златен век. Т.е., когато лидерите и официалните институции (мозъчният тръст на управлението) се вслушват в инстинктите и сърдечния ритъм на нацията. Поради горепосоченото държавите имат ръководители, а нациите – лидери, като между техните характеристики и функции има голяма разлика.

Завършвайки разсъжденията за управлението на държавите в епохата на ново глобално противопоставяне, което ще кулминира около Украйна, Тайван и вероятно около Иран, на този етап ние предполагаме големи промени в Общата политика за сигурност и отбрана на Европейския съюз.

След пет века на абсолютно лидерство на европейските империи и 50 години планетарен живот в условията на глобализация, днес трябва да направим критичен преглед на концепциите за дълговечни народностни възделения, национална сигурност, държавно управление и съюзнически задължения.

2. НАЦИЯТА И ДЪРЖАВАТА – ХАРМОНИЯ И НЕСЪОТВЕТСТВИЯ

Историята отдавна е доказала, че държавата в някои периоди е изкуствена алогична система за привилегии, но не и за ефективно управление. Достатъчно е да прочетем римските сентенции и всичко ще стане ясно. (Нурижан, 1945). Поради лошо управление стотици държави, империи и съюзи вече не съществуват. За разлика от институциите, народите и нациите са дълговечни, търсят простори и състезания, както всеки жив организъм те преливат едно в друго и търсят нови форми на държавност.

Анализът на трудове и факти показва, че нацията не може:

- да живее на чужди дотации, защото те я управляват в неестествена посока и ще дойде време да се плаща с лихвите. Поради това някои държави са сред победителите, но са по-зле от победените;
- друг, вместо нацията не може ефективно да произвежда и да се бори от нейно име, защото тя ще загуби смисъл, жизненост и ще умре;

- една нация не може да взема прекалено дълго свеж човешки потенциал отвън, защото ще стане друга нация, с друга идентичност, която ще поиска друга държава;

- нацията не може дълго да се управлява отвън, защото външните фактори са разрушителни за всяка система. Външните покровители ще се възползват от ценното (богатства, човешки потенциал, временни съюзи) и при първи удобен случай ще се насочат към новите възможности в други части на света;

- нацията рано или късно осъзнава, когато се управлява от лицемерни, немощни, компрадорски или паразитни структури, защото самите те ще умрат без жизнените сили на нацията. Когато една нация изчерпи жизнените си ресурси или бъде притисната, тя изведнъж може да генерира потенциал, който да я направи лидер в нова система (държава).

Горното е пределно ясно – една жива нация винаги ще се стреми към силно, но собствено и съответстващо ѝ управление. Тя търси самоотвержени пазачи, а не въоръжени готованци, които я напускат при първата заплаха.

Силната държава е силна с живата, възпроизвеждаща се в духовни и физически простори нация, а не с артилерията си. Когато държавата не изпълнява предназначението да управлява, силата на нацията се насочва против нея. Това е момент, при който държавната клика може да повика външен фактор, за да дели богатствата на нацията и да стои на власт.

Ползвайки идеите на Ешби (1967) и Лао Дзъ⁴, **можем да препоръчаме следните принципи на държавно управление:**

- Нацията е среда, в която съществува държавата, не обратното.

- Опростявай целенасочено и интелигентно системата на държавата и управлението и върви според ритъма на народа.

Вихреното народно хоро е проекция на вихрена конница и неудържима атака. По този начин усложняваш обстоятелствата за противниците си, преди да са преминали границите.

- В една система богатството е на всички. То трябва да бъде преразпределяно прозрачно, да е скъпо за всички и да се пази от всички. Натрупаното незаконно и скрито, несъразмерно богатство може да потопи кораба и да извика чужди амбиции с вътрешни помагачи.

- В системата на богатството на първо място е било и ще бъде познанието. Образованите и целеустремени нации ще създадат цивилизационния модел на XXI век.

---

⁴ За повече информация относно идеите на Лао Дзъ, които се ползват, за да се препоръчат редица принципи на държавно управление, вж. Сун Дзъ. (2009). *Изкуството на войната. Древни китайски трактати*. Труд, стр. 67–83.

- Хънтингтън (2015) казва ясно – в цивилизационния конфликт ще победят тези, които раждат наследници и имат възходяща вяра. Не тези, които имат пари, танкове и компютри.

- Живата система създава ново познание и побеждава в съревнования, а не в охолство.

- Никакви външни гаранции и допълнителни системи за сигурност не могат да спасят една безсмислена за нацията дейност.

- Не претоварвай нацията със забрани, давай ѝ простор във всички посоки и особено в духовната. Тя сама ще си намери съответстващата ѝ системност, от която ще израства силна държавност.

- Съответствието между естествените и целенасочено формираните системи, означава синхронно поведение на нацията и държавата в обективната действителност. Това предпазва социума от колебания и революционни промени, които понякога са смъртоносни за цели общества.

- Ефективното управление се базира на самозараждащата се и неизчерпаема национална енергия, която може да се насочва градивно от лидери с висш морал, които разсъждават независимо за обективните дадености и външните интереси на всякакви „благодетели“.

- Сложните субективни операции в оперативното поле на Евразия не са по мярата на изкуствено поставените пешки във властта. Те не могат да понесат лично тежестите на съдбата, за държавното управление се иска много повече.

- Войната в Украйна през 2023 г. вече показва, че ще победи не този, който прави стратегиите (институцията), а този, който воюва на бойното поле (народът).

От горното се предполага, че добре подредената държава, произхождаща от автентичната национална енергия, може да устои на всички бури, защото участва в извайването на съдбата с таланта, знанието и волята на милионите си верни хора.

Държавата на XXI век ще бъде самостоятелна и дълговечна, само ако черпи енергия от буреносните течения и произвежда синергия от факторите на ситуацията и епохата.

Така ще бъде произведен следващият етап от спиралата на историята и това вече е преживяно от миналите поколения. Следващите ще се учат, борят и разгадават, защото човечеството чете историята за удоволствие и късно се сеца за нейните уроци. Тези, които решат да почиват ще бъдат заличени.

3. ЕПОХАТА И СИТУАЦИЯТА КАТО ПРОДУКТ НА ОБСТОЯТЕЛСТВАТА И УПРАВЛЕНИЕТО

Универсумът не може да бъде интерпретиран единствено в еволюционна рамка, кризите и конфликтите са двигателя на промените.

Периодичните катаклизми не могат да се избегнат, дори с доказаните демократични механизми на ЕС.

Светът съществува чрез епохи, които периодично се сменят чрез мъчително прераждане на системите по закона за отрицание на отрицанието. Това не е нито приятно, нито безопасно. Епохата се използва и като синоним на цикъл, период. Тези цикли са известни още от времето на Стария завет и Ведите. Виждаме ги и като основа в анализите на Джордж Фридман (2009), който отбелязва: „През досегашната си история САЩ са имали четири пълни цикъла, а в момента преминават през петия. Всеки от циклите обикновено започва с някой силен президент и завършва със слаб.“ ... „Епохите идват и си отиват. В международен аспект начинът, по който политическите взаимоотношения изглеждат сега, след 20 години изобщо няма да бъде същият – а дори след по-малко. Да не забравяме, че никога не бе в състояние да си представи краха на Съветския съюз...” (с. 151 и с. 9).

На този етап нищо от научните прогнози за света, направени в края на XX век не се е сбъднало.

Показателни са и анализите в книгата „Светът през 2020 - Официален доклад на ЦРУ” (2007). Те са изградени по метода на алтернативните сценарии за света. Всеки от тях описва характеристиките на една от няколко възможни епохи и вероятните резултати още до 2020 г. Но и тук виждаме разколебавачи управлението факти – голямата криза с начало 2008 г., пандемията от Ковид-19 и войната в Украйна въобще не бяха предвидени, но те промениха света.

Горното ни дава основание отново да разсъждаваме за категорията „епоха“. Тя може да се определи като обособен етап от световното развитие, през който обективните и субективните фактори имат относително устойчива конфигурация. В нея социално-политическите системи имат собствена уникална роля, развита в поредица от ситуации между две кардинални (революционни) промени.

Това е една моментна схема на света (наричана „световен ред“), в която отделните субекти са в различна фаза на готовност и поведение. Обикновено съревнованието се води от сили и управленски оси, пазещи статуквото и претенденти, набиращи енергия и амбиции за доминация. Типичен пример е епохата на Студената война, която може да се представи на една схема с двете водещи сили, следвани от две коалиции и свят, поделен на сфери на влияние от тях. Днес, през 2023 г. отново виждаме тези две сили – Изток и Запад, но кой може да каже какъв ще бъде изходът? Кой ще са факторите на победата – икономика, демография, армия, изкуствен интелект, морал?

Епохата живее и си пробива път чрез поредица от ситуации, които за неподготвените (невиждащите) управляващи изглеждат като

случайности сред хаоса. Ситуациите са кръг сред историческата спирала, комбинация от обективни обстоятелства и субективни стратегии.

Активните колективни субекти от всички краища на света се стремят да използват, подредят и насочват всичко това. Тази теория на ума не може да достигне сложността на универсума. Но тя дава начало на всички социални науки, теологията, футурологията и метапознанието.

Ако епохата е войната, ситуацията е отделната битка. Изходът от войната ще се реши в поредица от битки. Така както човешката и националната съдба преминава през определени възлови точки, които се опитваме да идентифицираме като ориентири, за да формираме оптимални управленски вектори. Ситуацията като познавателен образ (субективно отражение на обективната действителност) има ролята на оперативен полет, където се вземат решенията за промяна. Блестящ пример хората да разберат една епоха и ситуация е, да бъдат притиснати от обстоятелствата, без да могат да ги манипулират.

Партия шах илюстрира превъзходно модела на поредица от такива ситуации и решения⁵. Двете полета на шахматната дъска с наредените фигури в изходно положение са две обособени системи (армии, фирми, отбори или нации). Те разполагат с абсолютно еднакви ресурси, както две държави със своите територии, население и богатства, разделени от граница и цветове в статично проблемно пространство. Шахматната дъска има 64 полета, 32 фигури, и ясни правила за ходовете, които са с ограничен брой. Целта е ясна – настъпление и мат. Всичко това е толкова просто, че съвременен компютър може да предвиди множество варианти.

Ситуацията в началото е статична. Тя може да се представи като сравнение между България, Гърция, Австрия и Унгария – държави със съизмерими изходни ресурси. Всичко това главоломно се променя, когато зад полетата седнат претендентите – те не са компютри, а живи субекти с отделни биографии, образование и уникални познавателни светове. Зад тях са подредени екипите, организаторите и публиката. Всички „дишат“ атмосферата на състезанието и създават обстановка подобна на национално вълнение преди световно първенство по футбол.

Днешната повсеместна хибридна война около събитията в Украйна доказва, че всеки залага не на това, което декларира, а на подготовката на отборите, на разузнаването, на качествата на управляващите субекти и на рекламата (пропагандата). Но и тази

---

⁵ Градишки, Р. в книгата „Великата игра шахмат” цитира Сервантес, според когото „Шахматът е като живота - побеждава този, който умее да се бори по-добре!”. За повече информация, вж. Градишки, Р. (2007). *Великата игра шахмат*. Военно издателство.

констатация бързо губи значение. Всеки ход създава нова ситуация, която е нова възможност. Ако друг субект или компютър играе паралелно той вероятно ще предпочете други ходове и стратегии. Но това не е електронна игра, която може да се повтори. Както на световната сцена и тук се играе само веднъж, грешките са фатални, поразените цели не съществуват. Така достигахме до незаобиколим факт – победители и победени. Едната публика ликува (въпреки жертвите), издига паметници на героите, взима богатствата. Другата е разочарована или направо премазана. Прочетете „Илиада“ – там е казано всичко, което можем да очакваме от конфликта в съвременна Евр-Азия.

Равенството не удовлетворява - то е ново изходно положение и нова поредица от непредвидими ситуации. Виждаме го през 2023 г. по фронтовете на Украйна. Всяка ситуация е етап от играта (епохата). Понякога някой губи битката, но печели войната. Всичко това поставя въпроса на въпросите – качеството на лидерите, гносеологията и управлението. А в епохата на ядрените оръжия има нов въпрос – дали целта оправдава средствата, заслужава ли си да опитаме да победим?

Днес е актуално да напомним, че Азия настъпва с войски, технологии и жив народ (демография). Древните ѝ теории казват, че обстоятелства се определят от висши сили, придаващи насока на процесите.

Значението на Дао (път, пътека, зона, проход, орбита, русло, истина, учение, доктрина, принцип, морал, етика, нравственост, подход, метод, средство, висш абсолютен закон, даоизъм, даоистко учение) също дава достатъчно асоциации в тази посока (*Конфуций*, 2007, с. 428 и с. 482). Тези гносеологически подходи могат да бъдат пренебрегвани само от хора „под средното ниво“, които произвеждат хартии, организирана посредственост и управляват с принципа „след нас и потоп“. Подобно на добри архитекти, през ХХІ век, държавници и учени ще се стремят да построят обществена сграда, с всички средства, която да устои на катаклизми и ситуации, с които ще дойдат следващите епохи. Преди това Европа не трябва да забравя кой и как е построил пирамидите, създал е календара и е преживял потопа. Така ние ще вървим към бъдещето с познание и бъдещето ще идва към нас с великолепието от митове, рационални теории и предизвикателства. Т.е., от кризите ще черпим енергия за нови измерения в политиката, икономиката и културата.

Това ни дава повод да **формулираме насоки за управленско мислене и поведение (включително и стратегическо)**, извлечени от измеренията на гносеологията, субективните състояния и ситуацията от второто десетилетие на ХХІ век, след уроците на Пандемията и

върщането на войната (студена, икономическа, хибридна и пр.) като култов елемент за победа:

Движението на живите обективни системи (като нация и държава) се пренася в субективните им отражения и съдържа предпоставки за управленски хаос, ако политическият елит е неподготвен или се поддава на внушения. „Полето на съзнанието“ и полето на живота винаги ще бъдат различни неща. Мисията на нацията преминава в двете полета, които са два паралелни свята. Ако те вървят успоредно (познанието и планирането на пътя съответства на реалния път) опасността от катастрофи на държавно ниво намалява. За пример може да се даде поведението на Китай – от хилядолетия той следва историческия ход, докато други велики сили постоянно провокират конфликти и понякога губят.

Човешката представа за епохите и ситуациите се състои от онези фрагменти, които са научени, прилагани и преживени. В този смисъл отделните лидери, обществени групи, нации и техните представителни институции никога не могат да обхванат огромното многообразие на ситуациите от миналото, настоящето и бъдещето, което може да е само плод на въображения. Ето защо субектът на управление може преди всичко да се ориентира в ситуациите и да достига целите чрез непрекъснатата актуализация на посоките. Нещо като шахматна или електронна игра, която ни предлага нови и нови варианти. Но и тук виждаме все същото условие за успех – нацията и държавата да вървят по един път.

Дългосрочното планиране и стратегиите за сигурност са жизнено важни, но са само ориентири⁶. Оперативното и тактическото планиране, като продукт на по-ясно познание и непосредствен опит са подходящи за намеса с изгледи за високи резултати. Проблемът тук е, че ако не са във фарватера на централната идея също настъпва объркване със значението на „приятелски огън”.

Ситуацията е временна картина, в която хората влагат огромна доза пристрастия поради начина на мислене, лични интереси, или целенасочени манипулации, наречени още мръсни войни. Следователно, отражението, реагирането и планирането на ситуациите може би е неадекватно. Сигурен системообразуващ фактор за всички участници в събитията е епохата, но тя съществува като тенденция и още не се е състояла. Поради това не страстно желаещите и въоръжените до зъби, а притежателите на познанието и живата народностна енергия ще бъдат доминатори на епохата.

---

⁶ За повече информация относно спецификата на стратегическото планиране, вж. Стойков, С., Василев, В., Кресналийска, Г., & Чорбаджийска, О. (2016). *Стратегически анализ, мениджмънт и управление*. Пропелер, стр. 109-118.

За една и съща обективна ситуация субектите на управление формират различни варианти на субективно ситуационно поле. Поради това съветите от Берлин, Токио и др. столици могат да се отчитат, но София би трябвало да вижда най-вярно ситуацията в, около и за България. Всяка ситуация създава общ вектор на обществени нагласи, но и на противоречия поради разнопосочни човешки, кастови, етнически “желания” и “намерения”. Те зависят от нивото на отражение на ... и могат да бъдат емоционално-психически, инстинктивни, социални, политически, религиозни. Ролята на държавата е да насочва вектора в позитивна посока. Защото винаги има активни враждебни сили, които с усмивки сочат пътя на катастрофите. Прочетете дефинициите за „разузнаване“ и ще получите пълна представа, кой може да стои до вас.

Само отделни, най-високо стоящи в йерархията на познанието общности и водачи, могат да насочват (не да контролират!) богатство от живи феномени и да го канализират в стратегии, ако самите те са открехнали завесата на бъдещето. Верните ориентир са решаващи за управлението. Доминиращи възможности над другите означава по-висше познание и ориентация в закономерностите на света. Българската история от XX век е класически пример за обратното – нацията расте, народът постига икономически възход, войските побеждават, но държавата е все от страната на победените.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Според Паскал „Сърцето има доводи, които разумът не познава.“ Аналогично, държавата понякога се ръководи от временни интереси, лидери и съюзници. Народът и нацията са подвластни на хилядолетно лелеяни чувства и тежко на управляващи, които не се съобразяват с тях. Учените вероятно са озарени от нещо по-възвишено и е време да го кажат. Но към 2023 г. се налага отново да помислим върху извода на Р. Даскалов (2009): „...повратните точки на новата ни история неизбежно са водели до написване на нова и пренаписване със задна дата на „фалиралата” външна ориентация” (с. 11).

XXI век няма да се различава от предишните и няма да даде шансове на нациите и държавите без устойчиви ориентир, формиращи идентичност сред вълненията на над осем милиарда.

Ние, българите, целокупно трябва да помислим над това – много партии, лидери с претенции, обещания от всички посоки, но народът не вярва на никого – вижте активността на изборите, рейтинга на институциите и резултатите от преброяванията.

Въпреки всичко, прекрасно е, че сме това, което е изваяла нашата славна история - пъстра като националните ни носии. Родината е ограбвана и осакатявана безогледно в много войни, впрягана е в чужди

яреми и колесници, губила е държавност, но е още жива с народа си. И за разлика от много други, през хилядолетията носи едно име – България.

ЛИТЕРАТУРА:

- Бабанов, Вл. (Февруари 2021). Глобалната среда за сигурност и съвременни характеристики на системата на международните отношения. *Национална сигурност*, (9), 37-41. <https://nacionalna-sigurnost.bg/broi-9/>
- Бабанов, Вл. & Насева, Йо. (Септември 2022). Ефекти от пандемията от COVID-19 върху националната и международна сигурност. *Право, Политика, Администрация*, 9(2), 1-7. <https://prajournal.swu.bg/>
- Бахчеванов, Г. (2007). *Система за национална сигурност. Държавни институции и оперативни компоненти*. ВА „Георги С. Раковски”. https://elearn.uni-sofia.bg/pluginfile.php/322210/mod_resource/content/1/SistemaNS.pdf
- Бжежински, З. (2001). *Голямата шахматна дъска*. Обсидиан.
- Градишки, Р. (2007). *Великата игра шахмат*. Военно издателство.
- Даскалов, Р. (2009). *От Стамболов до Живков. Големите спорове за новата българска история*. Гутемберг.
- Ешби, У. Рос. (1967). *Въведение в кибернетиката*. Наука и изкуство.
- Иванов, Вл. (2011). *Управление на националната ориентация през XXI век*. Военно издателство.
- Иванов, Т. (2008). *Мениджмънт на сигурността и отбраната*. УИ „Стопанство”, УНСС.
- Кисинджър, Х. (2002). *Политиката*. Труд.
- Конфуций (2007). Мириам.
- Кресналийска, Г. (2022). Стратегически мениджмънт на сигурността – ключов фактор за формиране на ефективна политика. *Сборник доклади от Научна конференция „Актуални проблеми на сигурността” 2022*. ИК на НВУ „Васил Левски”.
- Национален разузнавателен съвет към ЦРУ. (2007). *Светът през 2020 - Официален доклад на ЦРУ*. Колибри.
- Нурижан, Ж. (1945). *Латински сентенции и мъдри мисли*. Печатница „Мусала”.
- Стойков, С. (Декември 2022). Дилемата на (не)сигурността и добавената стойност на образованието за сигурност. *Сигурност и отбрана*, (2), 58-81. <https://institute.nvu.bg/sites/default/files/inline-files/2022-2-04-stoykov.pdf>
- Стойков, С., Василев, В., Кресналийска, Г., & Чорбаджийска, О. (2016). *Стратегически анализ, мениджмънт и управление*. Пропелер.

- Сун Дзъ. (2009). *Изкуството на войната. Древни китайски трактати*. Труд.
- Сун Дзъ. (2019). *Изкуството на войната*. A&T Publishing.
- Толбот, М. (2003). *Холографската вселена*. София: Изток-Запад.
- Фридмън, Дж. (2009). *Следващите 100 години. Геополитическа прогноза за XXI век*. НСМ – Медиа.
- ХЪНТИНГТЪН, С. (2015). *Сблъсъкът на цивилизацията и преобразуването на световния ред*. Обсидиан.
- Stoykov, S. (2019). Risk management as a strategic management element in the security system. *International Conference on Creative Business for Smart and Sustainable Growth, CreBUS 2019, March 2019*, Article number 8840098, Category number CFP19U17-ART; Code 152084. DOI: 10.1109/CREBUS.2019.8840098